

Balázs Géza

„Én nem bűvészek, de mindennek jöttem”

Ady szállóigéi

Ady Endre jellemző sorai már a költő életében „szárnyas szóvá”, szállóigévé váltak, s azóta is a magyar irodalmi és közélet gyakori idézetei. A szállóigévé válást szolgálta kezdetben Mak-kai Sándor könyve: *Magyar fa sorsa. A vádolt Ady költészete* (1927), melynek fejezetcímei mind szállóigék: *Onđ vezér unokája, Máriától Veronikáig, Az Ős Kaján, A Halál Rokona, A Sion-hegy alatt, A fekete zongora*. Most vegyünk sorra három jelentős szállóige-gyűjteményt: 1936-ból, 1968-ból (második kiadás: 1977) és 1983-ból. A nem teljes áttekintésből is látható, hogy Ady népszerűsége nem kopik, szállóigéinek nagy része állandó, mert hajszálpontos megfogalmazások, és ezért mélyen beleivódtak a magyar nyelvi kultúrába, egy kisebb részük pedig, amelyet – természetesen a költő szándékától függetlenül – a szocializmus évtizedeiben felhasználtak és kiüresítettek, értelemszerűen viszszaszorult.

Szécsi Ferenc 1936-ban megjelent *Szállóigék* című könyvében a következő szállóigéket sorolja: Szeretném, ha szeretnének, Párisba tegnap beszökött az ősz, Megcsókolom csók-kisasszonyt, Góg és Magóg fia vagyok én, Én a halál rokona vagyok, Dózsa György unokája vagyok én, valamint ezek a címek is szállóigévé váltak: *Félig csókolott csók, Az ős Kaján, A könnyek asszonya, A mi*

urunk a pénz, Nekünk Mohács kell, Halálvirág: a csók, Az Illés szeke-rén, Páris, az én Bakonyom. A sajtó is gyakran használja a disznófejű Nagyúr kifejezést (*Harc a Nagyúrral*). Két Ady-szállóige föltehetőleg annyira folklorizálódott, hogy sokan nem is sejtik, ihletője, szerzője Ady Endre: Mennyi nő és mind a másé – eredete a *Sohajtás a hajnalban* című vers: Mennyi asszony van / És mind a másé. (Lásd később a statisztikai adatot ezzel kapcsolatban!) Vagy: Álmodik a nyomor. Az *Álmodik a Nyomor* című Ady-vers első versszaka nyilván már kevésbé ismert: Duhaj kedved Eldorádója, / Száz tivornyás hely, ne bomolj. / Csitt, most valahol, tán Ujpesten, / Húszesztendős legények vackán / Álmodik a Nyomor.

Békés István szállóige-gyűjteményéből (1968, 1977) a következő Ady-idézeteket emelem ki: Góg és Magóg fia vagyok én, Hiába döngetek kaput, falat, Új időknek új dalai, Milyen szép halott leszek, magyar Ugar, a disznófejű Nagyúr, Röpülj hajóm, a szürkék hegedőse, Párisba tegnap beszökött az Ősz, A Halál rokona, Én a Halál rokona vagyok, A fekete zongora, Páris, az én Bakonyom, Én nem vagyok magyar?, Mi mindig mindenről elkésünk, Az ős Kaján, Vér és Arany, Mi urunk: a Pénz, A bélyeges sereg, Az Értől az Oceánig, A szolganépek Bábae, magyar, oláh, szláv bánat /

Mindigre egy bánat marad, Nekünk Mohács kell, Négy-öt magyar összehajol, Muszáj-Herkules, A föl-földobott kő, Mi a harcunkat megharcoltuk, Intés az őrzőkhöz, Ki látott engem?, perc-emberkéék dáridója, Én voltam az Úr, a Vers csak cifra szolgál, Élet helyett órák, A hőkölés népe, Ember az embertelenségben, Őrzők, vigyázatok a strázsán, Ifjú szívekben élek s mindig tovább...

Békés István valamennyi szállóigét röviden elemzi is. Gyűjteményében feltűnően sok az olyan szállóige, amely a szocializmus időszakában kisajátított Adyra utal. Abban az időszakban ezek az Ady-idézetek díszleltek különböző pártfórumok, vállalati, iskolai ünnepek transzparensein, s az ide kapcsolható verseket szavalták ünnepeken. (Állandó ilyen vers volt az *Üzenet egykori iskolámba* – érdekes módon nincs benne egyetlen szállóige-gyűjteményben sem.) A korszak által kisajátított Ady-idézetek élén ez a nagyon könnyen (és tévesen) aktualizálható mondat szerepelt: Előre magyar proletárok. Valamint a következők: Sohse hull le a vörös csillag, Mióta ember néz az égre, / Vörös csillag volt a reménye. Majd a következők: Ha jön a nép, hé, nagyurak, mi lesz?, Vörös jelek a Hadak Útján, Ítélni fog / S ezerszer jaj a bűnösöknek, Frissek a vérben, nagyok a hitben, Éhe a kenyérnek, éhe a Szónak, / Éhe a Szépnek hajt titeket, Vagytok: a Ma, vagytok a Holnap, A Tűz márciusa, Rohanunk a forradalomba, Robogj föl Láznak ifju serege, Legkülömb ember, aki bátor / S csak külömb van, aki bátrabb, Véres panorámák tavaszán. A Szabad Május kifejezés is Adytól származik (A *Május: szabad című versből*), persze nem egészen azal a leegyszerűsített mozgalmi céllal, amire sokan gondoltak: Szabad Május

szabad és szánt tömegje, / Virágok alatt csokolózzatok, / Reátok vár ez ország Hiszekegyje, / Szabadítsatok s bölcsen higgyetek.

Adynak van egy sora, mely két változatban tér vissza, ezért – valamilyen formában – ugyancsak szállóigévé vált: Az Élet szent okokból élni akar (A *Tűz Márciusa*), Az Élet él és élni akar (Intés az őrzőkhöz).

Kristó Nagy István aforizma- és szállóige-gyűjteménye (1983) magyarázat nélkül a következő Ady-idézeteket (szállóigéket) sorolja: Góg és Magóg fia vagyok én, S ha elátkozza százszor Pusztaszer, / Mégis győztes, mégis új és magyar, Jöjjenek a tilinkós álparasztok, / Jöjjenek a nyafogó ifju-vének, A szívem egy nagy harangvirág, Ez a magyar Ugar, Én s a disznófejű Nagyúr, Röpülj, hajóm, / Ne félj, hajóm: rajtad a Holnap hőse, Én nem leszek a szürkék hegedőse, Én a Halál rokona vagyok, Vagy lesz értelmük a magyar igéknek, / Vagy marad régiben a bús, magyar élet, Sósabbak itt a könnyek / S a fájdalmak is mások. / Ezerszer Messiások / A magyar Messiások, Páris, az én Bakonyom, Mi mindig mindenről elkésünk, Az Úr Illésként elviszi mind, / Kiket nagyon sujt és szeret, Ezer zsiabdadt vágyból miért nem lesz / Végül egy erős akarat?, Dunának, Oltak egy a hangja, Nekünk Mohács kell, Vörös jelek a Hadak Útján: / Hunniában valami készül, Minden Egész eltörött, Magyar bolyba sodort léttel / Sírom el, hogy nincs magyarság, A tolakodó Gráciát ellöktem, / Én nem bűvészek, de mindennek jöttem, Valahol utat vesztettünk... (Mindez csak mutatvány az idézetgyűjteményből.)

Hogy Ady egyes szállóigéi milyen népszerűségnek örvendenek, elegendő rájuk keresni a világhálón. Írásom megszületésének pillanatában (2019.

április 11.) a következő hozzátétel-
ges adatokat (találatszámot) mutatta
a kereső:

Mennyi nő és mind a másé: 4500 E

Szeretném, ha szeretnének: 500 E

Minden Egész eltörött: 86,5 E

Álmodik a nyomor: 56 E

Góg és Magóg: 15 E

Dunának, Oltnak egy a hangja:

3,3 E

Ady Endrének nemcsak verscímei,
pontosan és átalakítottan idézett vers-
sorai folklorizálódtak (vagyis váltak
közkeletűvé, népivé), hanem számos
neologizmusa (másként hapax lego-
menonja, egyedi költői szóalkotása)
is. Az idesorolható összetételeket Ady
szinte mindig kötőjellel írta le, ezzel is
utalva alkalmi jellegükre. És az alkalmi
jellegből sokuk állandósult. Rend-
szeresen idézik a magyar stilisztikák a
következőket: álom-bakó, csók-palota,
Isten-szag, köd-guba, muszáj-Her-
kules, perc-emberkék.

Kovalovszky Miklós (1977) Ady
költői nyelvének vizsgálatakor figyel-
met szentel a költő állandó kifeje-
zéseiének, azaz frazeológiájának. Így
vezeti be gondolatait: „Meglepő talán,
hogy Ady, az új, egyéni hangú költő
prototípusa, milyen bátran és bőse-
gesen él szinte közhelyszámba menő
kifejezésekkel, fordulatokkal, szólá-
sokkal. Ösztönös természetességgel,
de művészi céltudatossággal teszi ezt,
szervesen beleágyazva a készen vett
frazeológiai egységet versének szö-
vetébe és hangulatába.” Kovalovszky
Miklós el is különíti a frazeológiai
rétegeket. Legnagyobb számban népi
szólásokkal találkozhatunk: Szél fúj,
bolond lyukból; Ebekre és harmin-
cadra kerültek; mint ki nagykanállal
evett; Ütő legény, aki az ütés álltam;
Egekig a fák sohse nőnek; S aki ma-
rad utolsónak, / Az tegye be a kaput.
Kisebb részben a városi köznyelvből

származó kifejezések is felbukkan-
nak: nem vagyok mai gyermek; Sza-
kítani minden földi jókkal, / Kiabálni:
le a bírókkal (Kovalovszky megjegyzé-
se: a labdarúgó-mérkőzések közön-
ségének méltatlankodó felkiáltása);
Rendőrileg, im, meg nem tiltható
(a rendőrileg vagy hatóságilag tilos
feliratból). Gyermekkori népmese-
emlékekből fakadnak: Döltömre Tök-
mag Jankók lesnek; Tündér-Ilonám;
aranyalma-fa; kacsalábon forgó kas-
tély; mesekirályfik táltosai; Gyürkőzz
János, rohanj, János; köd előttünk,
köd utánunk. Az éjszakázós, cigány-
zenés alkalmak hatásaként népdal-
sorok jelennek meg a versekben:
Lement a Nap a maga járásán; Kala-
pom, szűröm, szívem fürgetegben, /
Nézik a vihart, hogy ki bírja szebben.
Történelmi, mondai eredetű szókap-
csolatok: Csaba népe; Hadak útja; eb
ura fakó; Ugocsa non coronat. Iro-
dalmi utalások: Kétféle velszi bárdok;
Látjátok, feleim, ti búsak; Keserű le-
vélben a vén Föld... most is úgy forog
(utalás Vörösmarty *A vén cigány* című
versére). Valamint néhány különleges
forrás: Itt állok s Lutherként mon-
dom...; Magyar a magyarnak (Singer
és Wofner reklám-jelmondata); finita
commédia; Noli tangere. Kovalovszky
Miklós így összegzi Ady frazeológiáját:
„a frazeológia különféle elemeit Ady
művészi szabadsággal és ötletesség-
gel, egyéni formában vagy céljának
megfelelően átalakított változatban
használja fel”.

Ady hatásának oka pontos, apo-
diktikus (határozott, egyenes, ellent-
mondást nem tűrő) kifejezés módja
mellett kétségtelenül a sokszintű,
sokszínű nyelvezete, merész nyelvi
újításai, amelyeket visszatérően idéz-
nek, ezáltal mélyen beleivódtak a köz-
tudatba, s lettek a magyar nyelvi kul-
túra állandó alkotóelemei.

Irodalom

- Békés István, *Napjaink szállóigéi* 1–2., Gondolat, Budapest, 1977. (2. bővített kiadás)
- Kovalovszky Miklós, *Ady költészetének nyelvi rétegei*, 175–192. In: *Tegnapok és holnapok árján. Tanulmányok Adyról*, szerk. Láng József, Petőfi Irodalmi Múzeum, Népművelési Propaganda Iroda, Budapest, 1977.
- Kristó Nagy István, *Bölcsességek könyve. Aforizmák, szállóigék*, Gondolat, Budapest, 1983.
- Makkai Sándor, *Magyar fa sorsa. A vádlott Ady költészete*, Erdélyi Szépmíves Céh, Cluj-Kolozsvár, 1927.
- Szécsi Ferenc, *Szállóigék*, Universum, Budapest, 1936.

KonczeK József

Férfibeszed

Ami por kavarog,
köd pörög vagy bármi,

szeretek férfimód
tisztá ingben járni.

Az élet nagy dolog.
Azt mondják: matézis.

Amit én gondolok,
más a dolgom mégis.

Amit én gondolok,
anyaföld és ég is,

az élet nagy dolog,
méltóság és fétis.